

УДК 070(476)(091)

ГАЗЕТА «ЗВЯЗДА» ЯК ПРАДМЕТ НАВУКОВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

В. І. КАНЮТА^{1*, 2*}

^{1*}Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом «Звязда»»,
вул. Багдана Хмяльніцкага, 10А, 220013, г. Мінск, Беларусь

^{2*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Прааналізаваны навуковыя даследаванні газеты «Звязда» – нацыянальнага перыядычнага выдання Беларусі, якое вядзе свой летапіс са жніўня 1917 г. Гісторыя газеты, асаблівасці яе функцыянавання ў розныя перыяды станаўлення беларускай дзяржаўнасці, спецыфіка адлюстравання ў публікацыях канкрэтнай праблематыкі цікавяць як тэарэтыкаў (філолагаў, гісторыкаў), так і практыкаў (журналістаў). Развіццё газеты ў XXI ст. уваходзіць у сферу інтарэсаў даследчыкаў медыясферы. Унікальная гісторыя выдання, спалучэнне класічных традыцый журналістыкі і сучасных медыяінавацый, беларускамоўны кантэнт вылучаюць газету «Звязда» на айчынным медыярынку, даюць падставы для далейшага навуковага асэнсавання і аналізу.

Ключавыя словы: журналістыка; сродкі масавай інфармацыі; газета «Звязда»; гісторыя айчыннай журналістыкі; навуковае даследаванне.

Падзяка. Аўтар выказвае ўдзячнасць за дапамогу ў падрыхтоўцы артыкула навуковаму кіраўніку – доктару філалагічных навук, дацэнт Таяцяне Уладзіміраўне Падаяк.

ГАЗЕТА «ЗВЯЗДА» КАК ПРЕДМЕТ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В. И. КАНЮТА^{1), 2)}

¹⁾Редакционно-издательское учреждение «Издательский дом “Звязда”»,
ул. Богдана Хмельницкого, 10А, 220013, г. Минск, Беларусь

²⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Проанализированы научные исследования газеты «Звязда» – национального периодического издания Беларуси, которое ведет свою летопись с августа 1917 г. История газеты, особенности ее функционирования в разные периоды становления белорусской государственности, специфика отражения в публикациях конкретной проблематики интересуют как теоретиков (филологов, историков), так и практиков (журналистов). Развитие газеты в XXI в. входит в сферу интересов исследователей медиасферы. Уникальная история издания, сочетание классических традиций журналистики и современных медиаинноваций, белорусскоязычный контент выделяют газету «Звязда» на отечественном медиарынке, дают основания для дальнейшего научного осмысления и анализа.

Ключевые слова: журналистика; средства массовой информации; газета «Звязда»; история отечественной журналистики; научное исследование.

Благодарность. Автор выражает благодарность за помощь в подготовке статьи научному руководителю – доктору филологических наук, доценту Татьяне Владимировне Подояк.

Образец цитирования:

Канюта В.І. Газета «Звязда» як прадмет навуковых даследаванняў. Журнал Белорусского государственного университета. Журналистика. 2024;1:34–41.
EDN: DHXOWV

For citation:

Kanyuta V.I. Newspaper «Zvyazda» as subject of scientific research. Journal of the Belarusian State University. Journalism. 2024;1:34–41. Belarusian.
EDN: DHXOWV

Автор:

Вероника Ивановна Канюта – редактор отдела политики¹⁾, аспирантка кафедры медиалогии факультета журналистики²⁾. Научный руководитель – доктор филологических наук, доцент Т. В. Подояк.

Author:

Veronika I. Kanyuta, editor of the politics office^a, and post-graduate student at the department of medialogy, faculty of journalism^b.
veronika_kanyuta@mail.ru

NEWSPAPER «ZVYAZDA» AS SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

V. I. KANYUTA^{a, b}

^aThe editorial and publishing institution «Publishing House “Zvyazda”»,
10A Bagdana Hmialnickaga Street, Minsk 220013, Belarus

^bBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Works of scientific research which subject is newspaper «Zvyazda», a national periodical of Belarus since August 1917, have been analysed. The newspaper history, the features of its operation during various periods of the Belarusian statehood formation, features of examining specific issues in the publications are of interest to both philologists, historians, and hands-on journalists. The newspaper development in the 21st century is part of interest of researchers of the media sphere. The unique history of the publication, the combination of classical traditions of journalism and modern media innovations, the content in the Belarusian language, all this sets newspaper «Zvyazda» apart in the domestic media market, provides the relevant basis for further scholarly elaboration and analysis.

Keywords: journalism; mass media; the newspaper «Zvyazda»; history of domestic journalism; scientific research.

Acknowledgements. The author is grateful to the scientific supervisor, doctor of science (philology), docent Tatyana V. Poldolyak for the help in preparing of the article.

Уводзіны

Найстарэйшае перыядычнае выданне краіны – газета «Звязда» – значна часцей, чым іншыя друкаваныя сродкі масавай інфармацыі, становілася аб'ектам і прадметам даследаванняў. Вучоныя-гуманітарыі (філолагі, палітолагі, сацыёлагі), гісторыкі-архівісты, журналісты-практыкі ў кандыдацкіх і доктарскіх дысертацыях, манаграфіях, навукова-папулярных выданнях, творах мемуарнай літаратуры, кнігах публіцыстыкі, артыкулах і дакладах на навукова-практычных канферэнцыях аналізавалі гісторыю газеты, яе тэматычныя, жанравыя і структурна-функцыянальныя асаблівасці, жыццёвы і творчы шлях

супрацоўнікаў рэдакцыі. Усе гэтыя работы маюць не сумненную навуковую, даследчую і гісторыка-дакументальную каштоўнасць. Нават з пункту гледжання ХХІ ст., улічваючы, што доступ да дакументаў быў абмежаваны, як і гарызонт ведаў пра канкрэтныя перыяды, выдавочна, што прадстаўленыя ў тагачасных матэрыялах даныя ўяўляюць рэальную факталагічную базу для тэорыі, метадалогіі і гісторыі журналістыкі. Нягледзячы на тое што ў архівах адкрыліся многія папкі з грыфамі «сакрэтна» і «зусім сакрэтна», падобныя даследаванні для свайго часу былі актуальнымі, запатрабаванымі і абгрунтаванымі.

Вынікі і іх абмеркаванне

Адным з першых гісторыю газеты «Звязда» аналізаваў кандыдат гістарычных навук, дацэнт факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта М. С. Зярніцкі, які ў даваенны час з'ўляўся дырэктарам Камуністычнага інстытута журналістыкі імя С. М. Кірава. Даследчык прысвяціў газеце шэраг манаграфій і навуковых артыкулаў, але найперш гэта выданне стала аб'ектам яго кандыдацкай дысертацыі «Газета “Звязда” ў перыяд падрыхтоўкі і правядзення Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Беларусі», якую ён абараніў у 1949 г. У рабоце прадстаўлены этапы стварэння і дзейнасці першай штодзённай большавіцкай газеты краіны, на канкрэтных фактах абгрунтавана значэнне друкаванага органа ў працэсе падрыхтоўкі і правядзення Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. У аснове дысертацыі ляжаць нумары выдання за 1917 г. Іх аналіз паказаў, якія пытанні ўздымала на сваіх старонках тагачасная газета «Звязда», і даў падставы

высветліць яе функцыі як калектыўнага прапагандыста, агітатара і арганізатара. Аўтар звяртае ўвагу на тое, што «гісторыя “Звязды” паўстае перад намі як гісторыя развіцця і распаўсюджвання большавіцкіх ідэй у Беларусі ў 1917 г.»¹ (тут і далей пераклад наш. – В. К.). Салідарызуюемся з М. С. Зярніцкім у тым, што нумары газеты за 1917 г. з'яўляюцца летапісам гераічных перамог большавікоў падчас рэвалюцыі.

У манаграфіі М. С. Зярніцкага «Газета “Звязда” ў барацьбе за перамогу Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Беларусі» (1957), акрамя іншага, асвятляецца сітуацыя на Заходнім фронце, акрэсліваюцца традыцыі большавіцкага друку, характарызуецца абстаноўка ў рэспубліцы напярэдадні і падчас Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі. Асаблівы акцэнт робіцца на ўмовах стварэння газеты «Звязда» ў вельмі нестабільны перыяд у гісторыі краіны: «К гэтаму часу рэвалюцыйны рух у Беларусі і на Заходнім фронце набыў такі размах, што абмежавацца ранейшымі

¹Зярніцкі М. С. Газета «Звезда» в период подготовки и проведения Октябрьской социалистической революции в Белоруссии : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Минск, 1949. С. 23.

формах агітацыі ўжо было нельга. Патрэбны быў друкаваны партыйны орган. Неабходнасць стварэння газеты настойліва дыктавалася ўсёй палітычнай абстаноўкай. Было відавочна, што прыцягнуць на свой бок двухмільённую салдацкую масу, якая знаходзілася ў часцях Заходняга фронту, без сваёй газеты не ўдасца, тым больш што Часовы ўрад і штаб Заходняга фронту сачылі за тым, каб петраградскія і маскоўскія бальшавіцкія газеты не пранікалі на фронт» [1, с. 20]. М. С. Зярніцкі аналізуе ролю выдання ў барацьбе за ажыццяўленне рашэнняў VI з'езда КП(б) Беларусі, што прадугледжвала падрыхтоўку ўзброенага паўстання і дасягненне тых мэт, якія ставіла перад сабой Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя, – звяржэнне капіталістычнага ладу і ўстанаўленне дыктатуры пралетарыяту. Увага супрацоўнікаў газеты была накіравана на прапаганду нацыянальнай палітыкі бальшавікоў. Функцыя друкаванага органа, якая заключалася ў агітацыі да ўзброенай барацьбы за звяржэнне Часовага ўрада і захопу ўлады Саветамі, з'яўлялася вызначальнай у яго рэдакцыйнай палітыцы падчас кастрычніка 1917 г.

Даследаванне дзейнасці газеты «Звязда» М. С. Зярніцкі працягнуў у манаграфіі «Беларускі савецкі друк у гады замежнай ваеннай інтэрвенцыі і Грамадзянскай вайны (1918–1920 гг.)» (1963). Аналізуючы ўплыў партыйна-савецкага друку БССР на ідэалагічнае выхаванне і мабілізацыю народа на барацьбу супраць замежнай ваеннай інтэрвенцыі і ўнутранай контррэвалюцыі, аўтар абмежаваўся вывучэннем гісторыі дзвюх рэспубліканскіх газет – выданняў «Звязда» і «Савецкая Беларусь» (апошняе пачало выходзіць у 1920 г. як орган Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта ССРБ, спыніла выпуск у 1933 г.). Змест газеты «Звязда» таго часу характарызуе беларускі савецкі друк 1918–1920 гг. У лютым 1918 г. яе рэдакцыя была эвакуіравана ў Смаленск, дзе ў сакавіку аднавіла сваю дзейнасць. У гэты перыяд газета з'яўлялася органам Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РКП(б) і Смаленскага камітэта РКП(б). Эвакуацыя, а таксама змена выдаўца не перашкодзілі ёй апэратыўна і рэгулярна асвятляць барацьбу савецкага народа з інтэрвентамі і белагвардзейцамі. М. С. Зярніцкі спыняецца на канкрэтных публікацыях, што характарызуюць напружанае становішча Заходняй Беларусі ў гады Грамадзянскай вайны. У газеце расказвалася аб сутычках паміж прадстаўнікамі сялянства і немцамі, цяжкіх умовах, у якіх апынулася насельніцтва акупаваных тэрыторый, выкрывалася хлуслівая палітыка нямецкай прапаганды. Як заўважае аўтар, выданне «змяшчала інфармацыйныя паведамленні, карэспандэнцыі і артыкулы, што сведчылі аб значнай рабоце, якая

праводзілася ў неакупаванай часці вобласці з мэтай умацавання пачатку савецкай дзяржаўнасці» [2, с. 17]. Менавіта газета «Звязда» адной з першых абвясціла аб стварэнні БССР. Гэта найважнейшае палітычнае рашэнне паўплывала на змены і ў яе рэдакцыйнай дзейнасці – са студзеня 1919 г. выданне пачало выходзіць як орган ЦК КП(б) Беларусі.

У 1954 г. кандыдацкую дысертацыю «Газета “Звязда” – баявы памочнік Камуністычнай партыі Беларусі ў барацьбе за выкананне другога пяцігадовага плана рэспублікі ў галіне прамысловасці і сельскай гаспадаркі (1933–1937 гг.)» абараніў Р. В. Булацкі – адзін з заснавальнікаў нацыянальнай школы журналістыкі, педагог, гісторык і публіцыст. У рабоце адлюстравана садзейнічанне выдання развіццю актыўнасці і ініцыятыўнасці насельніцтва ў авалоданні тэхнікай, павышэнню вытворчасці працы, паляпшэнню якасці прадукцыі і зніжэнню яе сабекошту. Даследчык прааналізаваў публікацыі газеты «Звязда» з 1933 па 1937 г., на аснове чаго ахарактарызаваў яе крокі па арганізацыйна-гаспадарчым і палітычным умацаванні калгасаў Беларусі на завяршальным этапе калектывізацыі, пашырэнні сацыялістычнага спаборніцтва паміж працаўнікамі, рэканструкцыі сельскай гаспадаркі рэспублікі. Як слушна заўважае аўтар, «...ва ўсіх гэтых дасягненнях значную ролю сыграла “Звязда”. Яе старонкі ў гады другой пяцігодкі ўяўляюць сабой жывую карціну, летапіс барацьбы і перамог беларускага народа, які ў цесным саюзе з усімі брацкімі народамі СССР змагаўся за завяршэнне будаўніцтва сацыялізму ў нашай краіне»². Дадзеная навуковая работа сведчыць аб уплыве савецкага друку, у прыватнасці газеты «Звязда», на ключавыя працэсы, якія адбываліся ў грамадстве.

Пад кіраўніцтвам Р. В. Булацкага ў 1967 г. удзельнік вайны, адзін з заснавальнікаў кафедры тэорыі і практыкі тэлебачання і радыёвяшчання факультэта журналістыкі БДУ М. Е. Дастанка абараніў кандыдацкую дысертацыю «Газета “Звязда” ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941 – май 1945 гг.)». Аналізуючы выданне, якое выходзіла ва ўмовах ваеннага часу, аўтар паказаў істотную ролю бальшавіцкага друку ў гераічнай барацьбе супраць ворагаў. Упершыню ў навуковы зварот даследчык увёў дэталі дзейнасці газеты «Звязда» ў акупаваным Мінску і партызанскай зоне Любанскага і іншых раёнаў Мінскай вобласці, ацаніў уклад канкрэтных людзей у ажыццяўленне выпуску нумароў у найцяжэйшых абставінах. М. Е. Дастанка звяртае ўвагу на тое, што «...уся наша прэса ў гады Вялікай Айчыннай вайны была грознай зброяй у барацьбе за разгром нямецка-фашысцкіх захопнікаў. З яе старонак гучаў палымяны голас камуністычнай партыі, які заклікаў народы на-

²Булацкий Г. В. Газета «Звезда» – боевой помощник Коммунистической партии Белоруссии в борьбе за выполнение второго пятилетнего плана республики в области промышленности и сельского хозяйства (1933–1937 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Минск, 1954. С. 21.

шай неабсяжнай Радзімы да мужнасці і стойкасці, да мабілізацыі ўсіх сіл на разгром ворага. Са дня ў дзень наш друку усяляў у сэрцы савецкіх людзей непахісную веру ў перавагу нашай правай справы, тлумачыў справядлівы, вызваленчы характар барацьбы Савецкага Саюза супраць фашызму»³. Падчас вывучэння дзейнасці выдання даследчык абагульніў вопыт падпольнай журналістыкі 1941–1944 гг., які з’яўляецца ўнікальным фактам не толькі айчыннай, але і сусветнай гістарыяграфіі. У аснову дысертацыі пакладзены дакументальныя матэрыялы, у тым ліку нумары газеты «Звязда» даваеннага, падпольнага і пасляваеннага перыядаў, якія ўжо на момант напісання работы былі рэдкімі экзэмплярамі і захоўваліся выключна ў фондах архіваў. Аўтар ахарактарызаваў уклад выдання ў мабілізацыю працоўных на ўдзел у завяршальным этапе вайны, а таксама ў аднаўленне і далейшае развіццё разбуранай ворагам народнай гаспадаркі, ліквідацыю ідэалагічных наступстваў нямецка-фашысцкай акупацыі. Ён прааналізаваў газетныя жанры, асаблівасці мовы і стылю публікацый, апісаў умовы работы рэдакцыі, метады і формы распаўсюджвання нумароў. М. Е. Дастанка падкрэслівае, што газета «Звязда» – «...адзіная рэспубліканская газета краіны, якая выходзіла ў гады Вялікай Айчыннай вайны на працягу доўгага перыяду ў тыле ворага. Ёй належыць ганаровае месца сярод усяго партыйнага і партызанскага падпольнага друку. Вывучэнне дзейнасці “Звязды” ў гады вайны дае яркае ўяўленне аб ролі савецкага друку ў разгроме нямецка-фашысцкіх захопнікаў»⁴. Такое дасканалае даследаванне гісторыі газеты ваеннага перыяду апраўдана ў тым ліку беспрэцэдэнтным падзвігам журналістаў-падпольшчыкаў.

Манаграфія «Газета “Звязда” ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941 – май 1945 гг.)» (1970), якую М. Е. Дастанка напісаў на аснове сваёй дысертацыі, з’яўляецца дакументальным сведчаннем вялікай ролі падпольнага друку ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, мужнасці супрацоўнікаў рэдакцыі ў перыяд баявых дзеянняў і татальнага знішчэння мірнага насельніцтва Беларусі. Да шырокай грамадскай аўтар данёс унікальныя факты, якія тычацца газеты «Звязда» ваеннага часу, прывёў успаміны журналістаў-падпольшчыкаў. Матэрыялы з асабістага архіва даследчыка дапаўняюць кнігу малавядомымі дэталямі з гісторыі партызанскага руху, а шматлікія вытрымкі з газетных публікацый – багатымі звесткамі. Прааналізаваўшы нумары выдання за 1941–1945 гг., апісаўшы складаныя ўмовы, у якіх стваралася газета, М. Е. Дастанка падкрэсліў, што ёй належыць асаблівае месца ў гісторыі пад-

польнага друку Беларусі. Як слушна заўважае навуковец, газета «Звязда» «...не толькі асвятляла гераічную, мужную барацьбу беларускага народа, але і актыўна ўплывала на ход гэтай барацьбы, была народнай трыбунай. <...> “Звязда” ваеннага часу – багатая скарбонка вопыту партызанскай барацьбы, жывы летапіс баявых і мужных спраў беларускага народа, праўдзівая гісторыя нашай агульнай перамогі над ворагам» [3, с. 188–189]. Дзейнасць газеты ў гады Вялікай Айчыннай вайны – унікальны факт у гісторыі айчыннай журналістыкі, аналагаў якому няма ў свеце.

Сістэма партыйна-савецкага друку Беларусі на ўсіх этапах свайго развіцця адлюстравана ў кнізе С. В. Марцалева «Друк Савецкай Беларусі (гістарычны нарыс)» (1967). Доктар гістарычных навук падрабязна апісаў працэс стварэння газеты «Звязда» (тады – «Звезда»), выпуск якой, паводле меркавання аўтара, «быў падзеяй велізарнага палітычнага значэння» [4, с. 63], разгледзеў публікацыі першых нумароў выдання, у тым ліку тых, калі яно часова вымушана было выходзіць пад назвамі «Молот» (15 верасня – 6 кастрычніка 1917 г.) і «Буревестник» (8–27 кастрычніка 1917 г.). Прывіраўшы да друкаванага органа вызначаны ў тэматычных раздзелах, у якіх расказваецца аб дзейнасці СМІ ў перыяды Грамадзянскай вайны, індустрыялізацыі і калектывізацыі сельскай гаспадаркі. С. В. Марцалеў акрэсліў ролю газеты «Звязда» ў перадаванні, ваенны і пасляваенны перыяды, прааналізаваў, якія тэмы яна ўзнімала ў 1950–60-я гг.

У 1968 г. выйшаў калектыўны зборнік нарысаў «Наша “Звязда”, 1917–1967 гг.» [5], падрыхтаваны з нагоды 50-годдзя газеты. Пад адной вокладкай апублікаваны ўспаміны супрацоўнікаў рэдакцыі, артыкулы публіцыстаў і навукоўцаў. Нарысы храналагічна размешчаны ў раздзелах, якія адлюстроўваюць вехі станаўлення і развіцця беларускага грамадства ў 1917–1967 гг. Каштоўнасць кнігі заключаецца ў тым, што гісторыя выдання, цесна пераплецёная з гісторыяй краіны, гучыць з вуснаў непасрэдных сведак гэтых падзей, у тым ліку журналістаў газеты. Зборнік дапаўняюць фотаздымкі, на якіх паказаны некаторыя факты тагачаснай рэчаіснасці. Пазіцыю выдання па ключавых з іх дэманструюць выявы старонак газеты.

Выкладчыкі факультэта журналістыкі БДУ Р. В. Булацкі, С. В. Говін і І. І. Сачанка ў 1979 г. апублікавалі грунтоўнае даследаванне «Гісторыя беларускай журналістыкі»⁵. У ім сабрана інфармацыя пра ўсе перыядычныя выданні, што выходзілі на тэрыторыі Беларусі ў XX ст. Газета «Звязда» згадваецца

³Дастанко Н. Е. Газета «Звязда» в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – май 1945 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Минск, 1967. С. 4.

⁴Там жа. С. 33.

⁵Булацкі Р. В., Говін С. В., Сачанка І. І. Гісторыя беларускай журналістыкі : вучэб. дапам. Мінск : Выд-ва Беларус. дзярж. ун-та, 1979. 432 с.

ў многіх раздзелах вучэбнага дапаможніка, якія тэматычна падзелены паводле ключавых падзей. Аўтары прыводзяць факталагічны матэрыял, звязаны з гісторыяй газеты, цытуюць журналістскія публікацыі, даюць ацэнку дзейнасці друкаванага органа ў асноўныя перыяды развіцця краіны.

Асабісты ўклад у вывучэнне гісторыі айчынай журналістыкі, у тым ліку газеты «Звязда», унёс І. П. Макаловіч, які ў 1986–1989 гг. з’яўляўся галоўным рэдактарам гэтага найстарэйшага рэспубліканскага выдання. У 1980 г. ён абараніў кандыдацкую дысертацыю «Друк Беларусі ў барацьбе за паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу ў прамысловасці (1971–1980 гг.)»⁶. Журналіст, літаратар, гісторык прааналізаваў нумары выдання за дзесяцігадовы перыяд, паказаў вопыт беларускіх друкаваных медыя ў выкананні буйных навукова-тэхнічных праграм, досвед газеты «Звязда» ў адлюстраванні дасягненняў навукі і тэхнікі, практыку шэфства над распрацоўкай матэрыялаў на аснове палімераў і іх укараненнем у вытворчасць. Зыходзячы з канкрэтных публікацый, аўтар зрабіў выснову аб эфектыўнасці прапагандысцкай і арганізатарскай функцый перыядычнага выдання ў развіцці прамысловасці ў прыватнасці і навукова-тэхнічным прагрэсе ў цэлым. Артыкулы ў цэнтральнай прэсе садзейнічалі больш хуткаму ўвядзенню ў вытворчасць інавацыйных распрацовак.

На аснове публікацый газеты «Звязда» была напісана кандыдацкая дысертацыя даследчыка айчынай журналістыкі, гісторыі Беларусі мяжы XX–XXI стст., праблем нацыянальнага адраджэння і міжнацыянальных адносін А. Ф. Мяснікова «Роля друку БССР у ажыццяўленні ленінскіх прынцыпаў арганізацыі сацыялістычнага спаборніцтва (па матэрыялах рэспубліканскіх газет, 1971–1980 гг.)», абароненая ў 1987 г. Вучоны меў непасрэднае дачыненне да дзейнасці газеты: у яе рэдакцыі ён працаваў з 1978 па 2007 г. Аўтар вызначыў недахопы асобных медыя ў пытаннях развіцця і ўдасканалення сацыялістычнага спаборніцтва і шляхі выпраўлення гэтай сітуацыі, паказаў дзейнасць СМІ, у тым ліку газеты «Звязда», па прапагандзе ленінскай тэарэтычнай спадчыны, ролю друку як калектыўнага агітатара ў мабілізацыі працоўных на выкананне дзяржаўных планаў, выявіў асноўныя формы арганізатарскай работы канкрэтных рэдакцый. Па перакананні А. Ф. Мяснікова, «...надаючы галаснасці партый-

ныя ўстаноўкі і рашэнні, газеты «Звязда», «Советская Белоруссия», «Сельская газета» не заўсёды ўмелі параўнаць вынікі работы працоўных калектываў, паказаць магчымасці паўтарэння вопыту. Інакш кажучы, ленінскія прынцыпы арганізацыі сацыялістычнага спаборніцтва не заўсёды атрымлівалі канкрэтнае практычнае ўвасабленне, а роля і значэнне іх прыніжаліся»⁷. Зыходзячы з дэталёвага аналізу публікацый, аўтар робіць выснову аб тым, што пэўныя кірункі сацыялістычнага спаборніцтва не адлюстроўваліся на старонках газет. У той жа час даследчык заўважыў імкненне СМІ прадэманстраваць дасягненні працоўных Беларусі, раскрыць іх перадавы вопыт.

У 2008 г. пад аўтарствам А. Ф. Мяснікова выйшаў вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў спецыяльнасці «журналістыка» Інстытута парламентарызму і прадпрыемальніцтва «Гісторыя беларускай журналістыкі», асобныя раздзелы якога прысвечаны станаўленню газеты «Звязда». Даследчык аналізуе ўмовы стварэння першага масавага выдання Беларусі, звяртае ўвагу на асоб, што мелі дачыненне да яго выпуску, характарызуе рубрыкі і змест артыкулаў газет «Молот» і «Буревестник», вызначае ўплыў друкаванага органа на грамадскую свядомасць у пэўны гістарычны перыяд (1926–1941), разважае аб яго ўкладзе ў Вялікую Перамогу, падзвігу журналістаў-падпольшчыкаў, якія стваралі нумары ў гады акупацыі, паказвае дзейнасць па аднаўленні народнай гаспадаркі пасля вайны. Пералічваючы заслугі газеты, А. Ф. Мяснікоў робіць выснову аб тым, што яе феномен заключаецца не столькі ў палітычнай арыентаванасці, сэнсавай скіраванасці і высокай ступені ўздзеяння на шырокую аўдыторыю, колькі ва «ўменні» знайсці агульную мову з беларускім народам і тады, у 1917-м; і пазней – у 20-я – 30-я гады; і падчас грознай фашысцкай навалы – у 1941-м – 1944-м гадах»⁸.

Гісторыя з’яўлення газеты «Звязда» згадваецца і ў вучэбна-метадычным дапаможніку для студэнтаў замежнага аддзялення факультэта журналістыкі БДУ «Беларуская журналістыка (1563–1917 гг.)», які выйшаў у 1997 г.⁹ Больш грунтоўна і падрабязна станаўленне перыядычнага выдання (з 1917 па 2005 г.) апісана ў трохтомным вучэбным дапаможніку доктара гістарычных навук, прафесара А. Г. Слукі «Беларуская журналістыка»¹⁰. Падчас аналізу пытанняў гісторыі, тэорыі і практыкі медыя,

⁶Макалович И. П. Печать Белоруссии в борьбе за ускорение научно-технического прогресса в промышленности (1971–1980 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Минск, 1980. 24 с.

⁷Мясніков А. Ф. Роль печати БССР в осуществлении ленинских принципов организации социалистического соревнования (по материалам республиканских газет, 1971–1980 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.10. Киев, 1987. С. 12.

⁸Мяснікоў А. Ф. Гісторыя беларускай журналістыкі : вучэб.-метад. дапам. Мінск : Іппокрена, 2008. С. 59.

⁹Слука О. Г., Булацкий Г. В., Говин С. В. и др. Белорусская журналистика (1563–1917 гг.) : учеб.-метод. пособ. / под ред.: С. В. Говина, Д. Н. Дроздова. Минск : БГУ, 1997. 40 с.

¹⁰Слука А. Г. Беларуская журналістыка : вучэб. дапам. : у 3 ч. Ч. 1. Мінск : БДУ, 2000. 230 с. ; Ён жа. Беларуская журналістыка : вучэб. дапам. : у 3 ч. Ч. 2. Мінск : БДУ, 2003. 234 с. ; Ён жа. Беларуская журналістыка : вучэб. дапам. : у 3 ч. Ч. 3. Мінск : БДУ, 2009. 398 с.

тэорыі ідэалогіі айчыннай дзяржаўнасці, работы над навуковымі працамі і выступленняў на навукова-практычных канферэнцыях даследчык рэгулярна звяртаецца да газеты «Звязда» – яе мінулага і сучаснасці.

З гісторыяй і рэдакцыйнай дзейнасцю выдання звязана публіцыстычная і навуковая біяграфія прафесара кафедры медыялогіі факультэта журналістыкі БДУ Т. У. Падаляк. На працягу многіх гадоў яна сумяшчала навукова-даследчую працу з журналісцкай работай: у 1992–2012 гг. займала розныя пасады ў газеце «Звязда». У 1998 г. Т. У. Падаляк абараніла кандыдацкую дысертацыю «Духоўнае станаўленне асобы і сродкі масавай інфармацыі: канструктыўныя і дэструктыўныя тэндэнцыі сучаснай беларускай публіцыстыкі» [6], у 2019 г. – доктарскую дысертацыю «Аксіялогія сучаснай беларускай журналістыкі» [7]. Раскрываючы праблематыку сённяшняй медыясферы, аўтар нярэдка спасылаецца на публікацыі выдання, згадвае некаторыя вехі гісторыі газеты ваеннага і пасляваеннага этапу, прыводзіць яе вопыт у працэсе аптымізацыі медыйнай сферы ў XXI ст. Дзейнасць друкаванага органа перыяду Вялікай Айчыннай вайны тэзісна ахарактарызавана і ў манаграфіі «Аксіялогія сучаснай беларускай журналістыкі» [8], якая прысвечана даследаванню каштоўнасцей галоўнага сацыякультурнага інстытута грамадства і медыйнай актуалізацыі дакументалізму. Аўтар робіць акцэнт на важнасці публіцыстыкі ў экстрэмальных абставінах, у якіх беларускі народ апынуўся ў 1941–1944 гг., яе ідэалагічнай, прапагандысцкай і выхаваўчай функцыях і прыводзіць у прыклад выхад газеты «Звязда» ў падпольным Мінску і партызанскай зоне. Асабліва ўвага ўдзяляецца пытанню ўвекавечання подзвігу журналістаў-падпольшчыкаў, грамадзян, якія, рызыкуючы ўласным жыццём і лёсамі блізкіх, аддавалі пад рэдакцыю свае кватэры, упершыню ў гістарыяграфіі айчыннай журналістыкі ўздзімаецца праблема надзялення выдання мемарыяльным характарам. Каштоўнасць маюць прыведзеныя ў навуковай рабоце ўспаміны тых, хто прымаў удзел у выпуску і распаўсюджванні падпольнай газеты. Публікацыі таго перыяду Т. У. Падаляк называе дакладным дакументам часу і звяртае ўвагу на тое, што героіка-патрыятычная тэматыка застаецца адной з прырытэтных на старонках сучаснага выдання. Як адзначае даследчыца, «...з пачатку 1990-х гг. газета “Звязда” з’яўляецца лідарам у асвятленні ваенна-патрыятычнай тэматыкі: незалежна ад “вятроў перамен” выданне адстойвала гістарычную праўду. І ў XXI ст. газета працягвае традыцыі “Звязды”-партызанкі: шырока адлюстроўвае падзеі і праблематыку Вялікай Айчыннай вайны, выходзіць ў новых пакаленнях патрыятызм, гонар за гераічнае мінулае Радзімы. І гэта асабліва важна ў сітуацыі, калі ўсё часцей праўляюцца тэндэнцыі перапісаць гістарычную

праўду вайны, перагледзець яе вынікі» [8, с. 131]. У вывучэнні гісторыі газеты «Звязда» ваеннага перыяду вялікае значэнне маюць таксама кнігі ўспамінаў журналістаў-падпольшчыкаў Г. В. Будая [9], Я. М. Савіцкай [10] і А. С. Шурпача [11; 12]. Я. М. Савіцкая і А. С. Шурпач непасрэдна ўдзельнічалі ў стварэнні выдання ў гады вайны.

Да 100-годдзя газеты «Звязда» ў 2017 г. калектывам рэдакцыі было падрыхтавана навукова-папулярнае выданне «“Звязда”: гісторыя газеты – гісторыя краіны (падарожжа праз стагоддзе)» [13]. У храналагічным парадку ў ім прадстаўлены ключавыя падзеі, якія адбыліся ў рэспубліцы і свеце з 1917 па 2017 г. Аўтары робяць акцэнт на тым, як журналісты адлюстроўвалі працэсы і з’явы, што мелі месца ў тагачасным грамадстве, вызначалі жыццё беларускага народа, а часам і ўсяго чалавецтва. У гэтым сэнсе назва кнігі цалкам адпавядае яе канцэпцыі. Кожны раздзел, прадстаўлены канкрэтным дзесяцігоддзем, багата праілюстраваны фотаздымкамі з фондаў Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў, архіва рэдактара аддзела фотаілюстрацый рэдакцыі газеты «Звязда» А. В. Клешчука, а гістарычныя факты пацвярджаюць яскравыя і выразныя цытаты з публікацый перыядычнага выдання. Нумары газеты (за выключэннем матэрыялаў за 1917 г., часткова за 1918 і 1941–1944 гг.), у тым ліку яе электронны архіў, якія захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь, з’яўляюцца ўнікальнай крыніцай інфармацыі па вывучэнні гісторыі краіны.

Даследуючы гісторыю станаўлення і развіцця беларускай кінакрытыкі ў кантэксце нацыянальнай журналістыкі, Л. П. Саянкова-Мяльніцкая праналізавала публікацыі газеты «Звязда» ў доктарскай дысертацыі «Кінакрытыка ў беларускай журналістыцы: гісторыя, тэорыя, медыяпрактыкі», абароненай у 2022 г. Загадчык кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі факультэта журналістыкі БДУ выявіла асаблівасці перыядычных выданняў краіны ў рэпрэзентацыі кінамастацтва, вызначыла медыяпрактыкі, асноўныя медыястратэгіі, аксіялагічна-ацэначныя падставы і наратыўныя прынцыпы кінакрытыкі ў нацыянальных друкаваных СМІ. У навуковай рабоце праведзены грунтоўны аналіз публікацый на прадмет адлюстравання ў іх кінакрытыкі 1917–2022 гг. Як заўважае Л. П. Саянкова-Мяльніцкая, «у 1920-х гг. у газеце “Звязда”, пачынаючы з кінааб’яў і невялікіх заматак, паступова ствараўся канстатацыйна-ацэначны від крытыкі» [14, с. 60]. Даследчыца ахарактарызуе рубрыкі, у якіх у розны час журналісты газеты «Звязда» пісалі аб кінематографе, называе прозвішчы аўтараў, у тым ліку першых кінакрытыкаў выдання.

Многія невядомыя старонкі з гісторыі газеты адлюстраваны ў публікацыях Я. І. Бараноўскага і В. Д. Селяменева. У прыватнасці, у матэрыяле «У спісе рэпрэсаваных не значыцца. Жыццё скончыў

самагубствам» (Звязда. 2001. 10 жн.) аўтары паказалі, як склаўся лёс рэдактараў газеты «Звязда» В. Ф. Ашмарына (1920–1921), Н. М. Ленцнера (1934–1935), Р. Н. Брагінскага (1932–1934) і інш. Біяграфія рэдактараў газеты гісторыкі-архівісты прысвяцілі шэраг даследаванняў, дапаўняючы існуючую інфармацыю новым дакументальным матэрыялам. Яны займаліся вывучэннем і многіх іншых пытанняў,

звязаных з гісторыяй выдання: вызначалі, кім былі першыя падпісчыкі гэтага СМІ (Звязда. 2015. 4 ліст.), аналізавалі працэс яго пераўтварэння з гарадской газеты ў рэспубліканскую (Звязда. 2007. 1 сак.), высялялі абставіны і матывы стварэння друкаванага органа (Звязда. 2007. 9 лют.). Рэгулярна да мінулага газеты ў сваіх публікацыях звяртаюцца і сучасныя журналісты.

Заклучэнне

На працягу больш чым стогадовага перыяду газета «Звязда» з’яўляецца прадметам навуковага інтарэсу шырокага кола даследчыкаў. Пазіцыя друкаванага органа адносна розных падзей і працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве, гісторыя выхаду газеты ў пагранічных умовах, спалучэнне класічных традыцый журналістыкі і сучасных медыяінавацый

асэнсаваны ў дысертацыях, манаграфіях, навукова-папулярных выданнях, нарысах, творах мемуарнай літаратуры, публікацыях у зборніках матэрыялаў канферэнцый, перыядычным друку. Гісторыя газеты «Звязда» адметная ўнікальнымі фактамі, якія маюць каштоўнасць і для сённяшніх даследчыкаў айчыннай журналістыкі, прадстаўнікоў медыйнай супольнасці.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Зярніцкі МС. *Газета «Звязда» ў барацьбе за перамогу Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Беларусі*. Мінск: Дзяржаўнае выдавецтва БССР; 1957. 164 с.
2. Зерницкий МС. *Белорусская советская печать в годы иностранной военной интервенции и Гражданской войны (1918–1920 гг.)*. Минск: Высшая школа; 1963. 124 с.
3. Дастанка МЕ. *Газета «Звязда» ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941 – май 1945 гг.)*. Мінск: Выдавецтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта; 1970. 193 с.
4. Марцелев СВ. *Печать Советской Белоруссии (исторический очерк)*. Минск: Беларусь; 1967. 512 с.
5. Філімонаў МЯ, укладальнік. *Наша «Звязда», 1917–1967 гг.* Мінск: Беларусь; 1968. 267 с.
6. Падальак ТУ. *Духовнае станаўленне асобы і сродкі масавай інфармацыі: канструктыўныя і дэструктыўныя тэндэнцыі сучаснай беларускай публіцыстыкі [дысертацыя]*. Мінск: БДУ; 1998. 112 с.
7. Падальак ТУ. *Аксіялогія сучаснай беларускай журналістыкі [дысертацыя]*. Мінск: БДУ; 2019. 260 с.
8. Падальак ТУ. *Аксіялогія сучаснай беларускай журналістыкі*. Гніламёдаў УВ, рэдактар. Мінск: БДУ; 2016. 263 с.
9. Будай ГВ. *Свинцом и словом (записки журналиста)*. Минск: Беларусь; 1981. 223 с.
10. Савицкая ЯМ. *Бойцы подпольного фронта*. Минск: Беларусь; 1982. 173 с.
11. Шурпач АС. «Звязда» на Любаншчыне. У: Сойка ВА, рэдактар. *Памяць: Любанскі раён (гісторыка-дакументальныя хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі)*. Мінск: Ураджай; 1996. с. 197–201.
12. Шурпач АС. *І слова кавала перамогу*. Мінск: Беларусь; 1981. 76 с.
13. Ляўковіч АЛ, укладальнік. «Звязда»: гісторыя газеты – гісторыя краіны (падарожжа праз стагоддзе). Сухарукаў ПЯ, рэдактар. Мінск: Звязда; 2017. 200 с.
14. Саенкова-Мельницкая ЛП. *Кинокритика в белорусской журналистике: история, теория, медиапрактики [диссертация]*. Минск: БГУ; 2022. 330 с.

References

1. Zjarnicki MS. *Gazeta «Zvjazda» w barac’be za peramogu Kastrychnickaj rjevaljucyi w Belarusi* [Newspaper «Zvyazda» in the struggle for the victory of the October Revolution in Belarus]. Minsk: Dzjarzhawnae vydavectva BSSR; 1957. 164 p. Belarusian.
2. Zjarnicki MS. *Belorusskaya sovetskaya pechat’ v gody inostrannoi voennoi interventsii i Grazhdanskoi voiny (1918–1920 gg.)* [Belarusian Soviet press during the years of foreign military intervention and Civil War (1918–1920)]. Minsk: Vysshaya shkola; 1963. 124 p. Russian.
3. Dastanka MJe. *Gazeta «Zvjazda» w gady Vjalikaj Ajchynnaj vajny (chjerven’ 1941 – maj 1945 gg.)* [Newspaper «Zvyazda» in the days of the Great Patriotic War (June 1941 – May 1945)]. Minsk: Publishing House of the Belarusian State University; 1970. 193 p. Belarusian.
4. Martselev SV. *Pechat’ Sovetskoi Belorussii (istoricheskii ocherk)* [Press of the Soviet Belarus (historical essay)]. Minsk: Belarus’; 1967. 512 p. Russian.
5. Filimonaw MJa, compiler. *Nasha «Zvjazda», 1917–1967 gg.* [Our «Zvyazda», 1917–1967]. Minsk: Belarus’; 1968. 267 p. Belarusian.
6. Padaljak TU. *Duhownae stanawlenne asoby i srodki masavaj infarmacyi: kanstruktywnyja i djestruktywnyja tjendjencyi suchasnaj belaruskaj publicystyki* [Personal spiritual formation and mass media: constructive and destructive tendencies of modern Belarusian social and political journalism] [dissertation]. Minsk: Belarusian State University; 1998. 112 p. Belarusian.
7. Padaljak TU. *Aksijalogija suchasnaj belaruskaj zhurnalistyki* [Axiology of modern Belarusian journalism] [dissertation]. Minsk: Belarusian State University; 2019. 260 p. Belarusian.
8. Padaljak TU. *Aksijalogija suchasnaj belaruskaj zhurnalistyki* [Axiology of modern Belarusian journalism]. Gnilamjodaw UV, editor. Minsk: Belarusian State University; 2016. 263 p. Belarusian.

9. Budai GV. *Svintsom i slovom (zapiski zhurnalista)* [With lead and word (journalist notes)]. Minsk: Belarus'; 1981. 223 p. Russian.
10. Savitskaya YaM. *Boitsy podpol'nogo fronta* [Fighters of the underground front]. Minsk: Belarus'; 1982. 173 p. Russian.
11. Shurpach AS. [«Zvyazda» in Luban area]. In: Sojka VA, editor. *Pamjac': Ljubanski rajon (gistoryka-dakumental'nyja hroniki garadow i rajonaw Belarusi)* [Memory: Luban district (non-fiction historical chronicles of towns and districts of Belarus)]. Minsk: Uradzhaj; 1996. p. 197–201. Belarusian.
12. Shurpach AS. *I slova kavala peramogu* [And the word made victory]. Minsk: Belarus'; 1981. 76 p. Belarusian.
13. Ljawkovich AL, compiler. «Zvjazda»: *gistoryja gazety – gistoryja krainy (padarozhzhazha praz stagoddze)* [«Zvyazda»: the newspaper history is the history of the country (journey through the century)]. Suharukaw PJa, editor. Minsk: Zvyazda; 2017. 200 p. Belarusian.
14. Saenkova-Mel'nitskaya LP. *Kinokritika v belorusskoi zhurnalistike: istoriya, teoriya, mediapraktiki* [Film criticism in Belarusian journalism: history, theory, media practices] [dissertation]. Minsk: Belarusian State University; 2022. 330 p. Russian.

Артыкул пастуніў у рэдкалегію 16.08.2023.
Received by editorial board 16.08.2023.